

УДК 001.8:[005.334.658.15:657.635]

С. В. Селіщев,
к. е. н., доцент Національного центру обліку та аудиту,
Національна академія статистики, обліку та аудиту
0000-0001-6242-6048

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.37

ОЦІНКА РИЗИКУ КОНТРОЛЮ ПРИ АУДИТІ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ НА БАЗІ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ПІДПРИЄМСТВА

S. Selishchev,
PhD in Economics, Assistant National Center for Accounting and Auditing,
National Academy of Statistics, Accounting and Auditing

ASSESSMENT OF THE RISK OF CONTROL IN THE CONTINUITY AUDIT BASED ON DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF THE INTERNAL AUDIT OF THE ENTERPRISE

У статті проведено дослідження та подальшу розробку методів оцінки ризику припинення діяльності під час проведення аудиту підприємств. Для вирішення питання оцінки ризику запропоновано методіку відбору кількісних та якісних показників, яка заснована на аудиторському судженні, та їх бальна оцінка відповідно до процесів, які пов'язані з ними.

Розглянуто методіку оцінки ризику припинення діяльності, пов'язаного з неефективністю служби внутрішнього аудиту, яка базується на відборі трьох видів загроз припинення діяльності підприємства та оцінки впливу на їх виявлення або запобігання з боку системи регламентування та програмування процесів контролю.

Слід зазначити, що окрему увагу приділено оцінюванню ризику контролю, в аспекті дослідження ефективності процесу регламентування та програмування процесів контролю загроз діяльності підприємства.

The article investigates and further develops methods for assessing the risk of termination of business audits. It should be noted that special attention is paid to the risk assessment of control, in the aspect of the study of the effectiveness of the process of regulation and programming of processes of control of threats to the activity of the enterprise.

The urgency of the study underscores the fact that, in a highly uncertain environment, when the global financial crisis, changes in legislation, tax increases and other factors can have negative consequences, many businesses are likely to cease operations. At the same time, termination of activity is not an instant process. When auditing an enterprise, there is a need to assess the risk of termination of activities, so one of the objects of the auditor's attention is to determine the effectiveness of internal audit of the enterprise.

The purpose of the article is to research and further develop approaches to assess the audit risk of discontinuing an entity's internal audit.

Existing audit practice on the method of calculation of audit risk indicates the lack of a unified scientific, theoretical and practical approaches.

To address the issue of risk assessment, we have proposed a methodology for the selection of quantitative and qualitative indicators based on audit judgments and their scoring in accordance with the processes that are associated with them.

In this case, we consider a methodology for assessing the risk of termination associated with the inefficiency of the internal audit service. Based on the selection of three types of threats to the termination of the enterprise and assess the impact on their detection or prevention by the system of regulation and programming of the control process.

The subject of further research will be the development of other audit risk assessment techniques related to the sound application of the principle of business continuity by management.

Ключові слова: аудит, міжнародні стандарти аудиту, припущення про безперервність, оцінка, аудиторський ризик, внутрішній контроль.

Key words: audit, international auditing standards, continuity assumptions, assessment, audit risk, internal control.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах високої невизначеності зовнішнього середовища, коли світова фінансова криза, зміни в законодавстві, збільшен-

ня оподаткування та інші чинники можуть спричинити за собою негативні наслідки, у багатьох підприємств зростає ймовірність припинення діяльності. Водночас припи-

нення діяльності це не моментальний процес.

Під час аудиту підприємства виникає необхідність оцінювання ризику припинення діяльності. Одним з об'єктів уваги аудитора є визначення ефективності внутрішнього аудиту підприємства.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Актуальності у цьому сенсі набувають дослідження, спрямовані на подальше розроблення та адаптацію загальнонаукових підходів, висвітлених у працях вітчизняних та зарубіжних вчених [9; 10], до оцінки ризиків безперервності діяльності підприємства пов'язаних з ефективністю внутрішнього аудиту суб'єкта господарювання.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті дослідження та подальша розробка підходів до оцінки аудиторського ризику припинення діяльності пов'язаного з внутрішнім аудитом суб'єкта господарювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для оцінки ризику контролю при аудиті безперервності на базі визначення ефективності функціонування внутрішнього аудиту підприємства необхідно передусім визначити структуру внутрішнього аудиту та основні загрози припинення діяльності.

Аналіз діючої практики свідчить, що система внутрішнього аудиту підприємства, як правило, складається з таких процесів:

- регламентування та програмування процесів контролю;
- оцінка результативності та відповідності;
- загальна оцінка якості;
- документування процесів та результатів внутрішнього аудиту.

1. Регламентування та програмування процесів контролю складається з таких підпроцесів.

1.1 Ідентифікація при плануванні внутрішніх перевірок статусу та важливості процесів та ділянок, що підлягають перевірці, а також результати попередніх перевірок.

1.2. Визначення критеріїв, області розповсюдження, періодичності та методів перевірок.

1.3. Наявність розроблених документованих процедур, які визначають відповідальність і вимоги до проведення перевірок.

1.4. Проведення внутрішніх аудитів у відповідальності з встановленою програмою.

1.5. Наявність у програмі перевірки інформації про процеси, які підлягають перевірці.

1.6. Визначення відповідальності за складання програм аудиту.

1.7. Визначення чи є внутрішні аудитори кваліфікованими та безпристрасними.

1.8. Підтримання у робочому стані записів за результатами аудиту.

1.9. Процес доведення результатів аудиту до персоналу перевіреного підрозділу

1.10. Розробка за результатами внутрішнього аудиту потрібних корегуючих та упереджуючих дій.

1.11. Забезпечення своєчасного проведення керівництвом, відповідальним за цю ділянку дій за результатами аудиту.

1.12. Визначення методів моніторингу та вимірювання процесів внутрішнього контролю;

1.13. Оцінка ступеня досягнення процесів внутрішнього контролю до запланованих заходів.

2. Оцінка результативності та відповідності контролю складається з таких підпроцесів:

2.1. Наявність свідчень про підвищення результативності контролю.

2.1. Організаційно-коригуючі дії з метою усунення причин невідповідності та попередженню повторного їх виникнення.

2.3. Наявність документованих процедур по коригуючим діям.

2.4. Наявність визначених вимог до:

- аналізу невідповідностей, включно претензії користувачів.
- здійсненню необхідних дій.
- веденню записів.
- аналізу прийнятих дій.

2.5. Визначення організацією упереджуючих дій з метою усунення причин потенційних невідповідностей для упередження їх виникнення.

2.6. Наявність розробленої документованої процедури по упереджуючим діям.

2.7. Наявність визначених вимог до: реалізації необхідних дій, веденню записів, аналізу здійснених заходів.

3. Загальна оцінка якості.

3.1. Наявність розробленого керівництва з якості.

3.2. Наявність опису системи внутрішнього контролю в керівництві з якості.

3.3. Наявність опису взаємодії системи внутрішнього контролю в керівництві з якості.

3.4. Періодичний перегляд керівництва з якості.

3.5. Внесення змін в керівництво з якості за результатами застосування внутрішнього контролю організації.

4. Документування процесів та результатів внутрішнього аудиту.

4.1. Дотримання в робочому стані документо-вана процедура по управлінню документацією.

4.2. Визначений порядок підготовки, розгляду, затвердження, видання та розповсюдження документів.

4.3. Встановлена система ідентифікації документів.

4.4. Забезпечена видача у підрозділи виключно діючих документів.

4.5. Здійснення ознайомлення персоналу з документами системи контролю.

4.6. Визначений порядок внесення змін в діючі документи.

4.7. Всі зацікавлені підрозділи організації інформуються про зміни внесені в документи.

4.8. Здійснення ознайомлення персоналу зі змінами, що вносяться в документи.

4.9. Забезпечення не використання недіючих документів.

4.10. Визначений порядок ідентифікації документів зовнішнього походження.

4.11. Визначено порядок видачі у підрозділи документів зовнішнього походження.

4.11. Визначені місця зберігання документів.

4.12. Дотримання процедури з: ідентифікації, збереження, ведення, відтворення, вилучення записів системи внутрішнього контролю.

4.13. Визначення записів, що підлягають збереженню.

4.14. Визначення в документах строків збереження записів.

4.15. Відповідність політики якості внутрішнього аудиту до потреб внутрішнього контролю.

4.16. Доведення політики в області якості до відому персоналу організації.

В аспекті внутрішнього аудиту порушення принципу безперервності діяльності необхідно визначити основний спектр її загроз. Згідно з Міжнародними стандартами аудиту до типового переліку загроз безперервності діяльності підприємства відносять:

— Перевищення зобов'язань над активами або перевищення поточних зобов'язань над поточними активами.

— Позики з фіксованим строком, погашення яких наближається, за відсутності реальних перспектив пролонгації чи погашення; або надмірне використання короткострокових позик для фінансування довгострокових активів.

— Ознаки скасування фінансової підтримки кредитором.

— Від'ємні грошові потоки від операційної діяльності, про які свідчить фінансова звітність за попередні періоди або прогнозна фінансова звітність.

— Негативні ключові фінансові коефіцієнти.

— Значні операційні збитки або значне зменшення вартості активів, що використовуються для генерування грошових потоків.

— Борги або припинення виплати дивідендів.

— Немоżliвість вчасно платити кредиторам.

— Немоżliвість виконувати умови угод про позики.

— Перехід від системи оплати в кредит за доставлений товар, отриману послугу до системи оплати в момент доставки товару, отримання послуги.

— Немоżliвість отримати фінансування для розробки нових основних продуктів або для фінансування інших суттєвих інвестицій.

Операційні

— Наміри управлінського персоналу ліквідувати суб'єкт господарювання або припинити діяльність.

— Втрати ключового управлінського персоналу без його заміни.

— Втрати основного ринку, ключового клієнта (клієнтів), франшизи, ліцензії або головного постачальника (постачальників).

— Труднощі з робочою силою.

— Нестача важливих ресурсів.

— Поява дуже успішного конкурента.

Інше

— Недотримання вимог до рівня капіталу або інших законодавчих чи нормативних вимог, таких як вимоги до платоспроможності чи ліквідності для фінансових установ.

— Незавершені судові або регуляторні провадження проти суб'єкта господарювання, які у разі їх задоволення можуть призвести до претензій, які суб'єкт господарювання з великою вірогідністю не зможе задовольнити.

— Зміни у законах чи нормативних актах або урядовій політиці, що, за очікуванням, негативно вплинуть на суб'єкт господарювання.

— Відсутність страхування чи недостатнє страхування від катастроф у разі їх настання [6, с. 431].

Таким чином, для розрахунку аудиторського ризику, пов'язаного з неефективністю внутрішнього аудиту підприємства необхідно екстраполювати процеси системи внутрішнього аудиту на показники загроз безперервності діяльності.

Для розрахунку відносного значення аудиторського ризику, пов'язаного з внутрішнім аудитом безперервності, ми возьмемо по одному показнику з кожного виду загроз фінансового, операційного та іншого. В аудиторській практиці відбір показників загроз припинення діяльності здійснюється на основі професійно-

Таблиця 1. Оцінка ефективності регламентування та програмування процесів контролю загроз ризику припинення діяльності

Назва загрози	Перевищення зобов'язань над активами або перевищення поточних зобов'язань над поточними активами	Втрата основного ринку, ключового клієнта (клієнтів), франшизи, ліцензії або головного постачальника (постачальників)	Зміни у законах чи нормативних актах або урядовій політиці, що, за очікуванням, негативно вплинуть на суб'єкт господарювання
Назва процесу			
1.1 Ідентифікація при плануванні внутрішніх перевірок статусу та важливості процесів та ділянок, що підлягають перевірці, а також результати попередніх перевірок	5	6	1
1.2. Визначення критеріїв, області розповсюдження, періодичності та методів перевірок	4	3	8
1.3. Наявність розроблених документованих процедур, які визначають відповідальність і вимоги до проведення перевірок	7	5	9
1.4. Проведення внутрішніх аудитів у відповідальності з встановленою програмою	4	7	8
1.5. Наявність в програмі перевірки інформації, про процеси які підлягають перевірці	6	0	9
1.6. Визначення відповідальності за складання програм аудиту	3	10	4
1.7. Визначення чи є внутрішні аудитори кваліфікованими та безпристрасними	5	5	5
1.8. Підтримання у робочому стані записів за результатами аудиту	7	4	8
1.9. Процес доведення результатів аудиту до персоналу перевіреного підрозділу	6	8	4
1.10. Розробка за результатами внутрішнього аудиту потрібних коригуючих та упереджуючи дій	7	4	3
1.11. Забезпечення своєчасного проведення керівництвом, відповідальним за дану ділянку, дій за результатами аудиту	5	5	5
1.12. Визначення методів моніторингу та вимірювання процесів внутрішнього контролю;	2	8	3
1.13. Оцінка ступеня досягнення процесів внутрішнього контролю до запланованих заходів	6	8	1
Разом:	67	73	68

го судження у відповідності до критерію доречності інформації.

Далі оцінемо вплив кожного процесу внутрішнього контролю на кожний показник за шкалою від 1 до 10 балів (табл. 2).

Ймовірність ризику припинення діяльності, пов'язаного з процесами регламентування та програмування процесів контролю, визначена як відношення отриманої суми балів. Виходячи з цього, пропонуємо ймовірність внутрішньогосподарського ризику P_v розраховувати за формулою:

$$P_v = 1 - O_v / O_{v \max} \quad (1),$$

де O_v — фактична оцінка за результатами тестування облікової системи;

$O_{v \max}$ — максимальна кількість балів тесту.

У нашому прикладі коефіцієнт ризику контролю перевищення зобов'язань над активами або перевищення поточних зобов'язань над поточними активами склав $P_{v1} = (1 - 67 / 130) = 0,48$.

Коефіцієнт ризику контролю втрати основного ринку, ключового клієнта (клієнтів), франшизи, ліцензії або головного постачальника (постачальників) склав $P_{v1} = (1 - 73 / 130) = 0,43$.

Коефіцієнт ризику контролю зміни у законах чи нормативних актах або урядовій політиці, що,

за очікуванням, негативно вплинуть на суб'єкт господарювання склав $P_{v1} = (1 - 68 / 130) = 0,47$.

Усереднений показник ризику припинення діяльності підприємства в результаті неефективності внутрішнього аудиту, згідно з даними таблиці 1, дорівнює $P_v = \frac{1}{3}(P_{v1} + P_{v2} + P_{v3}) = (0,48 + 0,43 + 0,47) / 3 = 0,46$.

На основі аналізу аудиторської практики та згідно з побудованою вище моделлю ризик припинення діяльності, пов'язаний з неефективністю внутрішнього аудиту, можна розподілити за трьома рівнями (табл. 2).

Отже, якщо ризик наявності помилки, обчислений на основі даних таблиць, менше 10%, а ризик невиявлення, відповідно, від 10% до 50%, останній можна класифікувати як високий, водночас ризик припинення діяльності буде низьким. Якщо ризик наявності помилки перевищує 50%, а ризик невиявлення менше за 5%, тобто незначний, то ризик припинення діяльності буде високим.

Так, виходячи з розрахунку, ризик припинення діяльності, пов'язаний з неефективністю

Таблиця 2. Рівні ризику припинення діяльності підприємства в результаті неефективності внутрішнього аудиту

Рівень ризику	Ризик наявності помилки	Ризик невиявлення
Низький	до 10%	до 5%
Середній	до 50%	до 50%
Високий	до 100%	до 100%

служби внутрішнього аудиту становить 46% — тобто є середнім.

ВИСНОВКИ

Діюча практика аудиту щодо питання методик розрахунку аудиторського ризику свідчить про відсутність єдиного науково-теоретичного та практичного підходів.

Для вирішення питання оцінки ризику нами запропоновано методик відбору кількісних та якісних показників, яка заснована на аудиторському судженні, та їх бальна оцінка відповідно до процесів, які пов'язані з ними.

У цьому випадку нами розглянуто методика оцінки ризику припинення діяльності, пов'язаного з неефективністю служби внутрішнього аудиту, яка базується на відборі трьох видів загроз припинення діяльності підприємства та оцінки впливу на їх виявлення або запобігання з боку системи регламентування та програмування процесів контролю.

Об'єктом подальших досліджень буде розробка інших методик оцінки аудиторського ризику, пов'язаного з неадекватним застосуванням принципу безперервності діяльності з боку управлінського персоналу.

Література:

1. Міжнародні стандарти якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: нормативне виробничо-практичне видання (2016—2017 роки) // Офіційний веб-сайт Аудиторської палати України. URL: <https://www.apu.net.ua/component/content/article/2-uncategorised/1151-miznarodni-standarti-kontrolu-yakosti-2016-2017>
2. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс / И.А. Бланк. — К.: Ника-центр Эльга, 2002. — 528 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Економічний аналіз: [навч. посіб.] / Ф.Ф. Бутинець. — Житомир: ПП "Рута", 2001. — 416 с.
5. Гевко І.Б. Методи прийняття управлінських рішень: [підруч.] / І.Б. Гевко. — К.: Кондор, 2009. — 187 с.
6. Давидов Г.М. Аудит: [підруч.] / Г.М. Давидов. — К.: Ліга, 2004 — 336с.

7. Дмитренко І.М. Аудит корпоративних систем: теорія, методологія, організація. [монографія] / І.М. Дмитренко. — К.: "Кондор", 2017 — 540 с.

8. Кіндрацька Г.І. Економічний аналіз: [підруч.] / Г.І. Кіндрацька, М.С. Білик, А.Г. Загородній. — К.: Знання, 2008. — 487с.

9. Кулаковська Л.П. Організація і методика аудиту: [підруч.] / Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча. — К.: Каравела, 2009. — 544 с.

10. Петрик О.А. Аудит: методологія та організація: [монографія] / О.А. Петрик. — К.: КНЕУ, 2003. — 260 с.

11. Проскуріна Н.М. Процедурне забезпечення аудиту. Теорія та практика: [монографія] / Н.М. Проскуріна. — К.: ДП "Інформ. аналіт. агентство", 2011. — 739 с.

References:

1. Audit Chamber of Ukraine (2017), "International Standards on Quality Control, Audit, Review, Other Assurance, and Related Services: 2016—2017 Edition", available at: <https://www.apu.net.ua/component/content/article/2-uncategorised/1151-miznarodni-standarti-kontrolu-yakosti-2016-2017> (Accessed 10 Dec 2019).
2. Blank, I. A. (2002), *Finansovyy menedzhment [Financial management]*, Nika-tsentr El'ga, Kyiv, Ukraine.
3. Butynets, F. F. (2001), *Ekonomichnyy analiz [Economic analysis]*, PP "Ruta", Zhytomyr, Ukraine.
4. Honcharuk, Y.A. (2002), *Audyt [Auditing]*, Svit, Lviv, Ukraine.
5. Gevko, I. B. (2009), *Metodi priynyattya upravlinskikh rishen [Methodology of the management of the administrative departments]*, Kondor, Kyiv, Ukraine.
6. Davidov, G.M. (2004), *Audyt [Auditing]*, Liga, Kyiv, Ukraine.
7. Dmytrenko I.M. (2017), *Audyt korporatyvnykh system: teoriya, metodolohiya, orhanizatsiya [Audit of corporate systems: theory, methodology, organization]*, Kondor, Kyiv, Ukraine.
8. Kindratska, H.I. Bilyk, M.S. and Zahorodniy, A.H., (2008), *Ekonomichnyy analiz [Economic analysis]*, Znannya, Kyiv, Ukraine.
9. Kulakovska, L.P. and Picha, Yu.V. (2009), *Orhanizatsiya i metodyka audytu [Organization and methods of auditing]*, Karavela, Kyiv, Ukraine.
10. Petrik, O.A. (2003), *Audyt: metodolohiya ta orhanizatsiya [Auditing: methodology and organization]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.
11. Proskurina, N.M. (2011), *Protsedurne zabezpechennya audytu. Teoriya ta praktyka [Procedural software of auditing: Theory and practice]*, DP "Inform. analit. ahentstvo", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2019 р.